

دولت دوم خاتمی،

اقتصاد

و

بایدها و نبایدها

نبی‌اله قربانی

توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی. همانند برنامه اول و دوم توسعه مورد توجه خاص برنامه ریزان قرار گرفته و در قالب ۲ فصل از فصل اول اصلی لایحه مذکور مطرح گردیده است. فصل دوم تحت عنوان ساماندهی شرکت‌های دولتی، در قالب ماده ۴ از این فصل هدف از ساماندهی شرکت‌های دولتی را چنین اشار می‌کند: به منظور ساماندهی و استفاده مطلوب از امکانات شرکت‌های دولتی و افزایش بازدهی و بهره‌وری و انبوهی مطلوب شرکت‌هایی که ضروری است در بخش دولتی باقی بمانند و نیز فراهم کردن زمینه‌ی با گذاری شرکت‌هایی که انحصاری فعالیت آن‌ها در بخش دولتی ضروری است به بخش غیردولتی. به دولت اجازه داده می‌شود نسبت به واگذار، انحلال، اقدام و... شرکت‌های دولتی... اقدام کند.^(۱)

بذل توجه و تخصیص حجم مناسب از مزاد قانون برنامه سوم توسعه به عنوان ساماندهی شرکت‌های دولتی و سیاست خصوصی سازی نشان دهنده تعارض سیاست‌های کلان و استراتژیک اهداف و منافع کشور با ابتداء بر نظام برنامه ریزی می‌باشد. بدیهی است تعقیب سیاست جلوگیری از تأسیس شرکت‌های دولتی جدید و کاهش تعدادی‌گری دولت در برنامه سوم توسعه با ترک

تشکیل می‌داد. بررسی مقایسه‌ای وضعیت اقتصادی کشور، اهداف و سیاست‌های دولت، امکانات و توانایی‌ها و محدودیت‌های کشور در این دو دوره و تحلیل و تحلیل شکست برنامه‌ها و تاکنای‌های برنامه اول و دوم توسعه بدون شک در تصویر افکار عمومی و تعدیل مطالبات شتابزده و روزگزیون از یکسو و برنامه ریزی و سیاستگذاری آگاهانه مسئولین از دیگر سو تأثیر به سزایی خواهد داشت. این بررسی می‌تواند بر حول مباحثه‌های زیر که از منابع و محورهای برنامه پنج ساله اول و دوم و در سطحی تعدیل شده در برنامه سوم توسعه می‌باشد و به عنوان مباحثه‌های فرایند اصلاحات اقتصادی قابل احصا، می‌باشد مشترک گردد. مباحثه‌هایی که نقش تعیین کننده در موفقات یکجاری، اشتغال و تورم دارا می‌باشند:

- خصوصی سازی و جذب سرمایه‌های بخش خصوصی ۲-۳
- (خصوصی سازی در عرصه عمل) ۴-۸
- سرمایه گذاری خارجی، آزادسازی اقتصادی و پارانه‌ها ۹-۱۱
- درآمد‌های مالیاتی و آزادسازی اقتصادی ۱۱-۱۲
- اشتغال ۱۲-۱۴
- لغت و اصلاحات اقتصادی ۱۷-۱۴

مقدمه

بدون شک مطالبات اجتماعی، اصلاحات سیاسی، فرهنگی و توسعه و رشد جامعه‌ی مدنی و متعادل بر این گونه سیاست‌ها، دولت خاتمی را از دولت پیش از آن متمایز می‌سازد. با این وجود برجسته شدن مطالبات اجتماعی و سوق یافتن گرایشات عام به ویژه در دلمی یک سال اخیر به سمت مشکلات اقتصادی و موفقات یکجاری، اشتغال و تورم وضعیت نظری همسانی را در مقایسه با سال‌های اجزای برنامه اول و دوم توسعه موسوم به دوران سازندگی در اندران تلقی می‌کند. توجه به مطالبات نباشته و متراکم شده و انعکاس آن طری چند مسأله اخیر در سطوح مختلف لایحه‌های اجتماعی، افکار عمومی، مطبوعات، انتخابات و گانه‌بندی‌های ریاست جمهوری، نمایندگان مجلس و بدون تردید تأثیر آن بر ترکیب کابینه‌ی آینده نشان دهنده اهمیت ویژه‌ای امر در کشور می‌باشد. از سوی دیگر چنان که به یاد داریم آقای هاشمی رئیس دولت وقت در زمان برنامه اول توسعه دولت خود را دولت سازندگی معرفی نموده بود به طوری که سرافصل همه سیاست‌ها و برنامه‌های آن را سازندگی خراسی‌های ناشی از ۸ سال جنگ تحلیلی در سایه برنامه کلان تعدیل اقتصادی

خصوصی سازی و جذب سرمایه‌های بخش خصوصی
خصوصی سازی به عنوان یکی از اهداف کلان اصلاحات اقتصادی کشور، در لایحه برنامه سوم

اهمیت و جایگاه سیاست خصوصی سازی در نگاه برنامه ریزان و دولت قابل فهم خواهد بود. در این خصوص ذیل ماده ۴، تبصره ۱ از فصل دوم آمده است: تشکیل شرکت‌های دولتی جدید صرفاً بر

تصویب مجلس شورای اسلامی مجاز است و در مواردی که مجوز تشکیل در قوانین اساسی یا نهادهای شرکتها یا پیش بینی شده باشد تشکیل شرکت چند منظوره به تصویب هیأت وزیران خواهد بود. همچنین ذیل بند «الف» از همین ماده انتشاراتی، پخش و نقل اشغال سهام در ارتباط با اجرای این ماده تا پرداخت مالیات منافی است (۱).

علاوه بر این، فصل سوم از لایحه برنامه سوم توسعه ذیل عنوان: «گفاری سهام و مدیریت شرکت های دولتی» در قالب ۱۱ ماده و فصل چهارم تحت عنوان: «تنظیم انحصارات و رقابتی کردن فعالیت های اقتصادی» در قالب ۸ ماده با تفصیل بیش نوری چگونگی فرایند خصوصی سازی و ایما استفاده از سازوکارهای مشروحه ذیل تبیین نموده است:

فروض سهام و گفاری مدیریت: لغو انحصارات دولتی در عرصه خدمات پستی، تأسیس، توسعه، نگهداری و بهره برداری از شبکه های مخابرات عمومی و اختصاصی؛ و نیز فعالیت های حوزه وزارت کشاورزی از جمله خرید، بستن و توزیع چای؛ امور حمل و نقل بار و مسافر توسط راهدان؛ تولید، توزیع، واردات و صادرات دخانیات عمالیات بالایش؛ پخش و حمل و نقل مواد نفتی و فرآورده های اصلی و فرعی آن توسط بخش سرمایه گذاری، مسولیت اجرا نداشتن قوانین انحصار بر روی دستگاه های اجرایی با شرکت سهامی بیمه ایران و - (۲)

بیم به اهداف مورد نظر و تسهیل در اجرای مکانیسم های فرایند خصوصی سازی نیازمند استو انحصارات دولتی می باشد. ماده ۳۶ از فصل ۴ قانون برنامه سوم توسعه ضمن توجه به این ماده مقرر می دارد دولت متکلف است انحصارات را که به موجب مقررات و دستورالعمل های دولت و با اعطای امتیاز تخصصی سابق ایجاد شده اند طی مدت یک سال لغو کند (۳).

خصوصی سازی در عرصه عمل

صرف نظر از آن دست از تحلیل هایی که بر مبنای ایدئولوژیک ایستاده باقی مانده و سیاست تدبیر ساختار اقتصادی و خصوصی سازی در راستای اهداف و سیاست های سلطه گزانه نظام اقتصاد سرمایه داری و سازمان های بین المللی سازمان تجارت جهانی، بانک جهانی، صندوق بین المللی پول و - می باشد ناگهانی به نقطه نظرات آن دست از صاحب نظرانی که دیدگاه های خویش را بر پایه مفاد و واقعیت ها مستبسی بر بندهای خویش خصوصی سازی در چند ساله اخیر استوار می سازند به طور کلی بیانگر عدم موفقیت سیاست خصوصی سازی تو ایران می باشد. به نظر تبیین این سو بولشت، نگاهی اجمالی بر مسو کارنامه خصوصی سازی و سیاست جذب و تسویق بخش خصوصی به سرمایه گذاری صنایع و ایجاد اشتغال،

نیز منابع و پیامدهای آن خطله بود.

در طول یک سال اخیر به کرات شاهد تجمع اعتراضی آمیز کارگران کارخانجات و تولیدکنندگان بخش های مختلف، خصوصی در مقابل مجلس، نهاد ریاست جمهوری و سایر نهادهای متزلزل مبرونه به دلیل تأخیر در پرداخت دستمزدها، اخراج و بیماری و یا بر شکسته شدن تولیدکنندگان به جهت واردات بی رویه محصولات خارجی و پائین بودن قیمت تولیدات داخلی بوده ایم. این موارد می توان به اعتراض کارگران کارخانه علامت دین، کارخانه کفش شانزده پور، کارخانه تولید پوشاک جامکو، تولیدکنندگان مرغ، بونیک کاران و غیره اشاره نمود. می نود، به خواسته ها، فقدان راه کاری قاضی و ساختارهای مناسب برای حل این گونه معضلات و عدم پاسخگویی به موقع به این مطالبات سرانجام وضعیت را به مرحله ای بحرانی رسانده به طوری که شاهد حمله کارگران خمکنین به مجلس شورای اسلامی، برای نخستین بار پس از ۳۳ سال در روز یکشنبه ۲۴ فروردین ماه ۱۳۸۰ می شویم.

صاحب نظران معتقدند این دست از حوادث در واقع فرایند اجزا و شکست سیاست خصوصی سازی طی برنامه توسعه می باشد و در تحلیل و تطبیق ریشه های آن به عوامل سه چون نامتجاری و نوسانات قیمت ارز، اخذ مالیات زیاد از تولیدکنندگان، واردات بی رویه کالاها خارجی به عنوان موانع های سیاست خصوصی سازی با تعدیل ساختار اشاره فرارند. علیرضا محبوب دبیرکل خانه کارگر و نماینده تهران در مجلس شورای اسلامی در این زمینه ابراز می دارد:

در زمان اجرای برنامه پنج ساله دوم توسعه و خصوصی سازی اوش دهه ۱۳۷۰ (کارخانه چمکو و کارخانه کفش شافن پور - کارخانه های که کارگران آن در طی چند روزیافت ۱۱ ماه خواب و اعتراضات مکرر و بدون پاسخ نهایتاً به مجلس حمله پر شدند) به بخش خصوصی واگذار شده است، عدم تسویق برخی متدین در خصوصی سازی طت اصلی بجزان کمپنی جامه کارگری و کارخانجات کشور می باشد. (۴)

سهیلا جوهرزاده عضو هیأت رئیسه مجلس و سخنگوی حزب اسلامی کار ضمن تأیید سیاست خصوصی سازی بر این باور است که رکود تولیدات و توقف فعالیت کارخانجات و پیامدهای منفی آن از جمله بیماری و عدم پرداخت حقوق کارگران ناشی از عملکرد نامطلوب مدیران و اجرای نارسا سیاست خصوصی سازی تو ایران اجرای قانون برنامه پنج ساله دوم علاوه بر این دلایل بیرونی بجزان اخیر را به کمبود نقدینگی که خود نتیجه ی اجرای سیاست تعدیل اقتصادی و خصوصی سازی می باشد، و نیز شناسو کردن نواند، افسد عوارض زیاد از تولیدکنندگان، فرسوسگی کارخانجات و ورود بی رویه محصولات خارجی به

صورت مجاز و غیرمجاز به کشور سرمایه می داند (۵) بدون تردید اعتراضی های مردمی طی ماه های اخیر اگر پاسخ مناسب خود را از جانب نهادهای مسئول دریافت نکند می تواند در صورت گسترده گی به معضلی جدی برای دولت تبدیل شود. تسرع تشکیل سرمایه مستمن در بخش خصوصی از دیگر خاص های است که از طریق آن می توان میزان موفقیت سیاست خصوصی سازی از امور ستیجی قرار داد در دوره (۷۷-۱۳۷۷) تسرع تشکیل سرمایه صنعتی بخش خصوصی فقط ۱۰۰ درصد رشد داشته که شدیداً از کاهش تسرع سرمایه گذاری در سال ۱۳۷۷ متأثر گردیده است.

توسط بخش خصوصی به ۲۵ درصد و در بخش دولتی به ۱۸- درصد رسیده است و تغییرات موجودی انبار با تسرع منفی ۰۰۲۸ درصد روبرو شده است. بدین ترتیب می توان چنین استیضا کرد که دوره مودظ، تسرع سرمایه در تناسب با تسرع رشد جمعیت تولیدی (۶)

رشد سرمایه گذاری به ویژه توسط بخش خصوصی به عوامل مختلفی بستگی دارد که از جمله مهم ترین آن ها می توان به: ۱- اثبات فضای سرمایه گذاری ۲- عطف به عایق نشدن قوانین مالیات ۳- اثبات سیاست انرژی کشور ۴- احصاء نظر نسبی مدیران کلان اقتصادی به جای تشمت اراک، اشاره کرد.

رشد توسعه اقتصادی معمولاً در حالت تعادلی خود در شرایط ثبات سیاسی و آرامش می تواند رو به پیشرفت به حرکت درآید. زیرا بخش خصوصی به عسزون محور فعالیت های اقتصادی، سرمای سرمایه گذاری های خود به دنبال ضمیمت همه چالده است. در دوره چهارساله گذشته - علاوه بر وجود نیروه قوانین و مقررات نامناسب عموماً دست و پا گیر - مسائله تنش های سیاسی و متنازعات بخش خصوصی نه تنها تأثیرات ناگوارگی به جای نگذاشته بل که موجبات فرار بیش تر سرمایه ر کشور را نیز فراهم آورده است. به طوری که گزارشات رسمی و غیررسمی حاکی از آنست که در طول سه ساله گذشته، ایرانیان بیش از ۱۳ میلیارد دلار سرمایه گذاری مستقیم در کشور ترکیه انجام داده اند و بیش از ۳ هزار شرکت ایرانی در امرات متعده عربی به ثبت رسیده است. شدت گرفتن فرار سرمایه به - در سال های اخیر از کشور، عموماً از ضمن زین به مناقشات جناحی و تنش های سیاسی ذاتی که فلنا را برای امنیت سرمایه گذاری تأیید کرده ناشی شده است. (۷)

عطف به ماسبق شدن قوانین یکی دیگر از موانع رشد سرمایه گذاری بخش خصوصی به شمار می رود یکی از مازادانده ترین عوامل رشد سرمایه گذاری بخش خصوصی تو ایران، همانا عدم ثبات قوانین و از همه قاجه آمیزتر و معطف به ما

سبق شدن قوئین^۱ می‌باشد یک سرمایه گذار خصوصی داخلی و یا خارجی وقتی نتواند به قوئین اعتماد کند و نداند که چه سرنوشتی ممکن است در انتظار سرمایه‌ی وی باشد، طبیعی است احساس کند که سرمایه گذاری وی با ریسک غیرقابل محاسبه‌ای روبرو است و از سرمایه گذاری در ایران انصراف پیدا کند^۲.

در خصوص ناپایداری سیاست‌های ارزی کشور و آثار و پیامدهای متغیر و بجزئی‌نای آن بحث‌های فراوانی شده و در این مقال شرونی بر تأکید مجدد آن‌ها دیده نمی‌شود و تنها به ذکر این نکته اکتفا می‌کنیم که ایران در ریفینانسی و سودان، از نظر ناپایداری سیاست‌های ارزی - با مدل E - یکی از بی‌ثبات‌ترین کشورهای دارومرمانه و خارج زودیک، به شمار می‌رود^۳ و در خصوص ششست آراء مدیران کلان‌اقتصادی نیز به این نکته اکتفا می‌کنیم که در دوره چهار ساله گذشت تعداد چهار نوع تفکر اقتصادی بر مدیریت کلان اقتصادی کشور حاکمیت داشته است. طرفداران ترموکراسی شدید - طرفداران اقتصادی کسرتی - طرفداران تعدیلی‌گرایی و طرفداران اقتصاد مختلط^۴ مجموعه مواضع فوق دست به دست هم داده و موجب شداند تا سیاست خصوصی سازی علی‌رغم گذشت یک دهه از اجرای آن با موفقیتی چندانی همراه نباشد.

سرمایه‌گذاری خارجی، آزادسازی اقتصادی و بازآزمایه

نکته بسیار حائز اهمیت دیگر در مورد عده‌ی اصلاحات اقتصادی، زیاده‌باد و تعامل مؤثر مرهونه‌ی داخلی و بین‌المللی می‌باشد. جنب سرمایه و سرمایه‌گذاران خارجی و به طور کلی بین‌المللی سازی اقتصاد در رموزی اقدامات بیرونی اصلاحات اقتصادی (در کنار ضابطه‌های در امر فعالیت‌های تجاری، اصلاح قوئین سرمایه گذاری، مالیاتی و گمرکی، مهم‌تر از همه سیاست آزادسازی اقتصاد [حذف یارانه‌ها و آزادسازی نرخ ارز و] - از جمله عناصر برونی آن فرآیند تلقی می‌گردد.

شرط عضویت در سازمان تجارت جهانی از یک سو و جذب سرمایه‌های خارجی و کثریات وام از صندوق بین‌المللی پول، بانک جهانی، و کشورهای صنعتی از دیگر سو در ارتباط تنگاتنگ با چگونگی آزادسازی اقتصادی و در رأس همه‌ی آن‌ها حذف یارانه از اقتصاد داخلی می‌باشد. از طرفی، حذف یارانه مشروطیتی مرسوم ندراد حرکت دولت در جهت حذف یارانه‌ها مودم را در مقابل دولت قرار می‌دهد، و بنا به اعتقاد برخی صاحب نظران شاید بیش از نود و نه درصد مردم تصمیم درست به وسیله دولت را تصمیمی ارزیابی می‌کند که در باقی ماندن یارانه‌ها تأکید نماید^۵.

- سیاست آزادسازی اقتصاد به عنوان شرط عضویت در گات سابق و با سازمان تجارت جهانی و

در سال ۱۳۷۰ م ۸۰ کشور جهان سوم آغاز کردند و در سال ۱۳۹۰ م به پایان رساندند و از حدود سال ۱۳۹۰، ۷۰ کشور دیگر جهان سوم سیاست‌های آزادسازی اقتصادی را آغاز کردند. ایران همزمان با آغاز ریاست جمهوری رفسنجانی در قالب برنامه اول و سپس برنامه دوم عمرانی کشور سیاست آزادسازی را آغاز کرد سیاست حذف سوبسیدها در نوران ریاست جمهوری خاتمی نیز اضافه یافت. حذف سوبسید مرغ، گاوهای آسای در جهت تک نوزی کشور ارز و - در زمره اقدامات انجام شده در نوران آقای خاتمی است. اما اثر آغاز سال گذشته سیاست آزادسازی که به صورت آرئه کند اما رو، جلو طرف ده سال گذشته اضافه داشت متوقف شده است. شرط عضویت در سازمان تجارت جهانی و به تبع آن برخورهای از منافع و مزایای ناشی از آن به اتمام رساندن آزادسازی اقتصاد^۶ (۱۳۷۰) اما حذف سوبسیدها به عنوان مهم‌ترین و مشکل‌ترین گام در فرآیند اجرای سیاست آزادسازی و بین‌المللی سازی اقتصاد دارای پیامدهای مختلفی نیز بر اقتصاد کشور می‌باشد.

حذف باقیمانده سوبسیدها در بهترین حالت حداقل ۲۰۰ درصد و در بدترین حالت حداقل ۶۰۰ درصد تورم ایجاد خواهد کرد و این میزان از تورم اجتناب‌ناپذیر است. اما پس از دوران انتقالی معمولاً کشورها به ثبات نسبی قیمت‌ها می‌رسد - و این البته منوط به اتخاذ سیاست‌های تعادل بخش و اقدامات به موعول از سوی دولت در قالب اصلاح ساختار ارزی و تعدیل قطعه‌نامه اصلاحات پولی و مالی به طور همزمان می‌باشد. حذف سوبسیدها در زمان آقای رفسنجانی فقط در قالب اصلاحات پولی و بدون توجه به اصلاحات مالی و اثری انجام گرفته است و متعجب به تورم بالای شده بود^۷.

لازم به یادآوری است که شرط موفقیت سیاست آزادسازی اقتصاد ایجاد یک نظام کارآمد مالیاتی است. در خصوص آن که در کشور سوبسیدها غیر مستقیم حذف شود اما نتایج یک سیستم کارآمد مالیاتی ایجاد کنیم تا نقش باز توزیع عادلانه ثروت را ایفا کند و مجدداً در توزیع درآمد کشور تعادل ایجاد نماید. شکاف طبقاتی را در کشور تشدید کرده و این مقدمه هزینه‌های اجتماع عظیمی خواهد بود^۸.

اقداماتی که در مباحث اخیر به ویژه در مجلس شورای اسلامی در قالب طرح بودجهت یارانه مستقیم صورت گرفته است اگرچه دارای اهمیت‌ها متعددی بوده و چشم‌انداز روشنی و ایجاد نکرده است اما نتاندهنده عدم غفلت نمایندگان از اهمیت و جایگاه این بحث می‌باشد که البته تا حصول نتیجه مناسب مستلزم اقدامات رفسنجانی و کارنامه‌هاست یارادی می‌باشد. در این راستا طرح قانون سرمایه گذاری خارجی که در سال گذشته توسط مجلس شورای اسلامی ارائه گردید قابل ذکر

می‌باشد که پس از مخالفت شورای نگهبان و ایرادهای متعدد وارد شدن از آن هم چنان در ماهی از ایام قرار گرفته و خود موجب تشدید این نقیصت گردیده است که سرمایه گذاری در ایران از ناسی و ریسک پذیری غیرقابل تحلیلی برخوردار می‌باشد. مخالفت شورای نگهبان با طرح سرمایه‌گذاری خارجی با استیجاب بر این استدلال که طرح مذکور موجب تشدید بیگانگی با اقتصاد کشور می‌گردد مبنی بر تفسیر صوری، ترمویفی و برآیند عدم توجه به کلیت خاکه بر روح قانون اساسی بوده و بدون توجه به مشروح مذاکرات مجلس خبرگان قانون اساسی صورت گرفته است. که این اسرار از دیدگاه صاحب نظران به عنوان تفسیری یکسویه و خلاف عرف حقوقی تلقی شده است که بر اساس آن یک دیدگاه سیاسی نمی‌تواند تفسیری چندین بر قانون اساسی تحمیل نماید و در حقیقت اصولی از قانون اساسی را به معنای برخی اصول دیگر مستزاد به معنوب و تفسیر به رای کند^۹.

بدیهی است مخالفت شورای نگهبان با طرح‌های مختلف مجلس و لایحه دولت در حوزه اصلاحات اقتصادی، از منافع ساختاری - قانونی و حقوقی و به عبارت دیگر از اساسی ترین منافع اصلاحات به شمار می‌رود که نیازمند راه حل‌های حقوقی و قانونی متناسب خود در سطح کلان می‌باشد.

فرآمدهای مالیاتی و آزادسازی اقتصادی

بررسی روند نو رشد مالیات دولتی دولت از سال ۱۳۵۲ تا ۱۳۷۳ و حتی پس از آن این نکته را به اتیان می‌رساند که فرآیند آزادسازی اقتصادی در ایران، بر خلاف مسیر اقدامات آزادسازی اقتصادی در کشورهای غربی و با سپر متناقضی است که در مدار توسعه اقتصادی قرار گرفته زیرا در برنامه اول و دوم توسعه اقتصادی، نه تنها مالیات‌های صورت نگرفت، بل که برعکس، دولت بر نقش و اهمیت مالیات‌ها به عنوان منبع درآمد دولت در اجرای فعالیت‌های اقتصادی تأکید داشت. و کم مالیات‌های پیش‌بینی شده در برنامه اول اقتصادی حدود ۱۱۰۰۰ میلیارد ریال تخمین زده می‌شد از سوی دیگر آقای خاتمی با تأکید بر تسهولت دریافت مالیات، برای آن اروضی همانند صادرات نفت قابل بود بر طبق ارقام رسمی، مالیات بر درآمد بخش تجاری می‌آید است از ۱۹۶۲/۲ میلیارد ریال در سال ۹-۱۹۸۸ به ۲۸۰۰ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۳-۹۴ برسد^{۱۰}.

ارقام منتشره نشان می‌دهد دولت در تحویل سیاست در یافت مالیات، تلاش‌ها موفقیت آمیزی را از سال ۱۳۸۹ به بعد انجام داده است. همین مسائل‌های ۱۳۸۹-۹۰ و همچنین مسائل‌های ۱۳۹۱-۹۲، درآمد‌های مالیاتی به عنوان یکی از

مبلغ جاری تأمین هزینه‌های دولت، از ۲۸۸۸ درصد به ۲۰۰ درصد (درآمدهای داخلی دولت) افزایش یافته است.^(۱۸)

مبایات به عنوان مهم‌ترین منبع درآمدی دولت حاشمی در تعداد اشکاب با آزادسازی اقتصادی و راهداری محدودکننده ضابطه زایشی می‌باشد این امر ریشه در اصلاحات سیاسی و مؤلفه‌های اقتصادی دارد که نقش تعیین‌کننده‌ای در طواری اقتصاد سیاسی جمهوری اسلامی ایفا نمود پارادوکس فوق و بی‌امدهای منفی این پروسه‌ها آزادسازی اقتصاد و خصوصی‌سازی، انجام اصلاحاتی را در راستای کاهش مایلات ضروری می‌نماید اگرچه کام‌های ناچیزی در این جهت برداشته شد و به موجب آن قانون معالفت درآمد‌ها مستخدمین دولت و بخش خصوصی در جنگ‌های ۲۰۰/۰۰۰ ریال درآمد ماهیانه در سال ۱۳۶۸، به تسویب و اجرا درآمد^(۱۹) و این قانون در سال ۱۳۸۰ برای حقوق ماهیانه سقف ۱۱۲۰۰۰۰ ریال اصلاح شد با این وجود بدیهی است اصلاح قانون مایلات و تطبیق آن با وضعیت اقتصادی کشور نیازمند تلاش‌های جدی و فراگیر در همه ی مؤلفه‌های مالیاتی می‌باشد.

اشتغال

جدای از تحلیل‌های علوم فزاینده و سطحی‌نگر که ریشه‌های بسیاری از آن‌ها به جنگ‌های مسلط‌واعتالی و مخالفت‌های گروه‌های سیاسی برمی‌گردد، بررسی‌های سطحی و مبتنی بر معطالعات علمی که با نگاه به ریشه‌های تاریخی و عوامل متعدد (نه یک عامل) بحران اقتصادی کشور و کارنامه دولت حاشمی را از این حیث مورد بررسی قرار می‌دهد بر این باورند که حاشمی وارث تحمات نامناسب اقتصادی گذشته می‌باشد این گروه معتقدند عمل بحران‌بیکاری گروه‌های جوانان نمی‌توان به عملکرد یک دوره سه تا چهار ساله نسبت داد بل که تا پایداری نرخ متعادل رشد اشتغال را باید در نقش‌های برنامه‌ریزی اقتصادی دوران گذشته جستجو کرد زیرا اشتغال پدید‌های است که با عواملی از جمله نرخ رشد جمعیت، نرخ رشد تولید ناخالص داخلی و نرخ رشد اشتغال سرمایه‌ها که بسیار تأثیرگذار هستند، در ارتباط و تعامل مستقیم می‌باشد و رشد متناسب و هماهنگ این عوامل نیز، در یک برنامه‌ریزی درازمدت به دست می‌آید.^(۲۰)

بررسی‌های انجام شده نشان می‌دهد در دوره ۱۳۶۸-۶۶، نرخ رشد اشتغال با نوسانات زیاد و ناپایداری قابل ملاحظه‌ای همراه بوده است. ریشه‌های این امر به عوامل اقتصادی و سیاسی مختلف داخلی و بین‌المللی برمی‌گردد، اتکا بیش از اندازه به درآمدهای نفتی از یکسو و رویکرد نامناسب مدیران برنامه‌ریزی اقتصادی کشور به ماهیت فرصت‌های شغلی (رویکردی که به بخش

خدمات - عمدتاً دولتی و دولتی و واسطه‌گری تمرکز داشته است) از دیگر سو به عنوان عناصر اصلی این فرآیند به شمار می‌آید.

در سال ۱۳۶۸ که درآمدهای نفتی کشور به ۲۰ درصد افزایش نسبت به سال قبل موجه گردید، نرخ رشد تولید ناخالص داخلی نیز از ۳ درصد در سال ۱۳۶۸ به ۱۲/۱ درصد افزایش یافت و دو ساله بعد نرخ رشد تولید ناخالص داخلی به کمتر از نصف کاهش یافت و در سال ۱۳۷۲ با کاهش قیمت جهانی نفت، نرخ رشد تولید ۱/۶۳ درصد سقوط کرد و پس از آن تا پایان دوره هرگز نرخ رشد تولید به نرخ هدف‌گیری شده در برنامه توسعه بالغ نگردید.^(۲۱) رویکرد نامناسب مدیران برنامه‌ریزی اقتصادی کشور به ماهیت فرصت‌های شغلی ایجاد شده و تمرکز بیش از حد آن‌ها به اشتغال در بخش خدمات - عمدتاً دولتی و دولتی و واسطه‌گری - در دوران سازندگی از دیگر عوامل مؤثر در ناپایداری نرخ رشد اشتغال می‌باشد. آمارهای رسمی نشان می‌دهد که سهم اشتغال صنعتی در کل اشتغال کشور از ۱۹ درصد در سال ۱۳۵۵ به ۱۳ درصد در سال ۱۳۶۵ سقوط کرده و با اندک بهبودی در سال ۱۳۷۵ به ۱۷ درصد افزایش یافته است در حالی که دوره ۶۵-۱۳۶۸ قریب به ۳۷/۸ درصد از کل اشتغال کشور را خدمات تشکیل می‌داده است که ۸۰ درصد از این نوع اشتغال در شهوها متمرکز بوده است.^(۲۲)

ترکیب هرم سنی جمعیت از دیگر عواملی است که در برنامه‌ریزی‌های توسعه - یا رویکرد به اشتغال می‌بایست مورد توجه قرار گیرد در سال ۱۳۶۵ قریب به ۴۵/۵ درصد از جمعیت کل کشور را نوجوانان و کودکان زیر ۱۵ سال تشکیل می‌داده و در سال ۱۳۷۵ با اندک بهبود این نسبت به ۳۵/۵ درصد کاهش یافته است. با در پیش رو رفتن چنین نسل‌هایی، کاملاً قابل پیش‌بینی بوده است که از سال ۱۳۷۷ به بعد تعداد جمعیت جوانان (۱۳-۱۲ ساله) به ۱۲۷/۵ هزار نفر افزایش پیدا خواهد کرد.^(۲۳)

بدیهی است حل بحران بیکاری مستلزم تغییر رویکرد مدیران برنامه‌ریزی اقتصادی کشور به سوی افزایش سهم اشتغال بخش صنعت و کشاورزی در مقایسه با بخش خدمات، تغییر متناسب سهم اشتغالزایی بخش دولتی و خصوصی، تغییر رویکرد‌های حاکم بر گزینه‌های سرمایه‌های گزاری در برنامه توسعه با جهت‌گیری رشد خدمت اشتغال متناسب با ترکیب هرم سنی جمعیت کشور می‌باشد.

نفت و اصلاحات اقتصادی

وابستگی به درآمدهای نفتی در بسیاری از کشورها هم‌چون مشمشیر بود در عمل نوده‌است. آثار زیانبار و مخرب این پدیده در کشور ما (دخالت بیگانگان در امور داخلی، ایجاد دولت رانتیه، متمرکز و اقتدارگرای غیر پاسخگو عدم رشد بخش خصوصی -) معواره برجسته تر و عمیق تر بوده است. اتکا به

درآمدهای نفتی و تداوم این رویکرد در برنامه اول و دوم توسعه موجب ناپایداری در بهبود شاخص‌ها و نوسان در رشد اقتصادی گردیده است. چنان‌که در بخش اشتغال اشاره شد با رشد درآمدهای نفتی در سال ۱۳۶۸، در مقایسه با سال ۱۳۶۸ که نرخ رشد تولید ناخالص داخلی ۳ درصد بوده به ۱۲/۱ درصد افزایش یافته و در دو سال بعد به کمتر از نصف کاهش یافت و در سال ۱۳۷۲ نیز با کاهش قیمت جهانی نفت، نرخ رشد تولید به ۱/۶ درصد سقوط کرد

در سال ۱۳۷۵ در پیامد بالا رفتن قیمت نفت نقت درآمدهای ارزی ایران از ۱۵۱/۱ میلیارد دلار در سال ۱۳۷۲ با ۱۲/۷ درصد رشد به ۱۷/۲ میلیارد دلار افزایش یافت. اما در سال ۱۳۶۶ اولین سال کابسته داخلی درآمدهای حاصل از صادرات نفت به ۱۵/۲ میلیارد دلار کاهش پیدا کرد و در سال ۱۳۷۷ درآمدهای نفتی ایران به رقم سه ماهه ۹/۸ میلیارد دلار سقوط کرد که نسبت به سال ۱۳۷۵ یک کسری فزاید ۲۸ درصدی را نشان می‌دهد و دولت خامی با تریش رو داشتن یک کسری درآمد ۹/۴ میلیارد دلاری مواجه شد و با اندک درشتن کار گرفت.^(۲۴) بدیهی است کاهش قیمت نفت به عنوان اصلی‌ترین منبع درآمد دولت، بسیاری از سیاست‌ها و برنامه‌ها و پیش‌بینی شده در لایحه برنامه توسعه را در مختل تعطیل یا تأخیر قرار داد. در نقطه مقابل، افزایش درآمدهای نفتی در سال ۱۳۶۸-۶۷ دولت با یک کمک مازاد بیش از ۷ میلیارد دلار در سال مواجه کرده که آثار توممی آن بر کسری پوشیده نیست. صرف نظر از ابعاد کلان مسئله نفت و درآمدهای حاصله، بحث تورمی‌بسی شدید این درآمد‌ها از مسائل اساسی در عرصه اقتصادی کشور می‌باشد. در بودجه پیشنهادی دولت در سال ۱۳۶۹ درآمدهای حاصل از فروش نفت تقریباً ۵۰ درصد (معادل ۵۲/۳۳۲ میلیارد ریال) از عایدی‌های دولت را تشکیل می‌داد.

اگر در نظر بگیریم که خیلی از درآمدهای دیگر دولت به طور مستقیم یا غیرمستقیم وابسته به درآمدهای دلاری و ریالی حاصل از فروش نفت است، می‌توان تخمین زد که حدود ۶۵ تا ۷۰ درصد درآمد بودجه کشور مربوط به نفت می‌شود.^(۲۵) هزینه درآمد حاصل از فروش نفت وسط دولت به دلیل آنکه تولیدی در کشور در برابر آن انجام نشدند سبب انبساط حجم بودجه دولت می‌شود و فی‌النتجه ماهیت تورمی‌بسی شدید دارد بدین ترتیب هر قدر درآمد نفت بیشتر باشد و یا نرخ دلاری در کمال به تبدیل به ریال می‌شود بالاتر محاسبه شود به همان نسبت حجم بودجه توسعه می‌یابد و امکان بالا رفتن میزان تورم هم‌چون پیش می‌آید. به علاوه باید توجه داشت که برنامه‌ها و هزینه‌های دولت در چه زمینه‌هایی به مصرف می‌رسد اگر به موجب این برنامه‌ها ظرفیت تولید کالا‌ها را که

مورد نیاز مردم است افزایش باید نه تنها نوری به وجود
 نیاید بلکه این هزینه‌های غدا نوری است ولی اگر
 پرداختها به صورت کمک‌های بلا قیود افزایش حقوق
 و مزایا و پرداخت سبب مستقیم به مردم باشد بلا شک
 ایجاد ثروت می‌کند و لذا قیمت‌ها بدون حساب افزایش
 می‌یابد. وضعیت که ما در چند سال اخیر با آن مواجه
 بودیم و بزرگ و بیک هم هستیم (۲۶)

افزایش درآمدهای نقدی در سه سال اخیر، در سایه
 ابتکار آقای خامنه‌ای و اثر و برآمدهای گرایش‌های سیاست
 تنش‌زایی در سایه حوزهدینی سیاست داخلی و خارجی،
 اگرچه دستاوردی ارزشمند می‌باشد که دولت‌مدان کشور و
 منتظمه می‌بایست در جهت تعادل و تمهیل آن بکوشند اما

نیاید فرودش کرده که با توجه به تحریف‌های تاریخی
 کشور ما که البته به ماهیت بی‌ثبات این محسوس و
 نادر پیوسته و به عبارت صحیح‌تر آسیب‌پذیر شدید آن

در برابر تحولات و کشش‌های بین‌المللی بر می‌گردد
 گرایش عام و دوازدهم دولت و سیاست‌مداران حال آینده
 کشور در حوزه سیاست‌گذاری اقتصادی می‌بایست بر

تأثیر هر چه بیش‌تر و سریع‌تر وابستگی به درآمدهای
 نقدی متکی باشد و از یاد نبرد که دوره‌های پر رونق
 درآمدی نقدی همواره زودگذر و پرفاقت و غیر بجا و

خاصیت آنها کسنگی ظاهری بسیار (بافت) می‌نویسد هم‌چون
 نستردوله عمل کرده و به باغی سیاه بدل گردد
 تکیه بر درآمدی نقدی حدود ۸۰-۲۰ سال

اخیر، در طولانی مدت مشکلات فراگیر و ساختاری را
 برای کشور ایجاد خواهد کرد. موفقیت برنامه اصلاحات
 اقتصادی (سیاست خصوصی‌سازی) آزمای‌های اقتصادی

و... مشروط است به قطع وابستگی به درآمدهای نقدی
 و یافتن گاشی آن به حدی که به عنوان یکی از چندین
 منابع هموزن درآمدی تبدیل گردد. امروزه ثابت شده است

که تکیه بر منابع سنتی بر مواد اولیه (بافتند صنایع
 نقدی که تولیدکننده مواد اولیه برای کشورهای صنعتی
 می‌باشد) نمی‌توان انتظارات دولت برای منتفی شدن و

توق بخشیدن به تولیدات را تأمین نماید باید بین
 تولیدات و مصرف مواد اولیه نوعی تعادل ایجاد شود در
 این شرایط است که از شکل‌گیری بی‌ثباتی‌های اقتصادی

سختی بر تولید تک‌محصولی (۲۷) جلوگیری به عمل آید
 (بخش‌نامه تلاش‌هایی که طی برنامه اول و دوم توسعه به
 عمل آمده با توجه به حجم نسبت واردات و صادرات و

درآمدهای حاصله از نفت در مقایسه با صادرات و
 درآمدهای غیرنفتی کشور ما هم‌چنان به عنوان اقتصاد
 تک‌محصولی بیش‌تر بر نفت محسوب می‌شود)
 به طور کلی نقش مواد اولیه و قابلیت‌های اقتصاد
 تک‌محصولی به اندازه‌ای نیست که بتواند روند انتقال به
 اقتصاد پیشرفته را تحلیق بخشد (۲۸)
 پانویس‌ها:
 ۱- لایحه‌ی برنامه‌ی سوم توسعه‌ی اقتصادی،
 اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران،
 انتشارات سازمان برنامه و بودجه، شهریور ماه
 ۱۳۷۸، صفحه ۴.
 ۲- لایحه برنامه سوم توسعه همان ص ۸

۳- لایحه برنامه سوم توسعه صفحات ۱۶-۱۰.
 ۴- لایحه برنامه سوم توسعه، ص ۱۸.
 ۵- روزنامه انتخاب، دوشنبه ۲۵ تیر ۱۳۸۰،
 شماره ۴۴۳ ص ۳.
 ۶- روزنامه انتخاب، دوشنبه ۲۵ تیر ۱۳۸۰،
 شماره ۴۴۳ ص ۳.

۷- دکتر سیمه‌دی صحرائیان، مقاله کارشناسی
 اقتصادی آقای خامنه‌ای، خامنه‌ای وارث تبت
 نامناسب اقتصادی گذشته، ویژه‌نامه هشتمین
 نشستگاه بین‌المللی ماشین‌آلات و ادوات
 کشاورزی، مواد غذایی و صنایع وابسته، ۶ تا ۹
 خرداد ۱۳۸۰، ص ۱۶.

۸- دکتر سیمه‌دی صحرائیان، همان‌ص ۱۷.
 ۹- دکتر سیمه‌دی صحرائیان، همان‌ص ۱۷.
 ۱۰- همان، ص ۱۸.
 ۱۱- همان، ص ۲۱.

۱۲- محمدحسین ادیب، مقاله تقویم
 اصلاحات و سازمان تجارت جهانی، هفته نامه
 جامعه مدنی، سال اول، شماره بیست و سوم، شنبه
 ۱۲ اسفند ۱۳۷۹، ص ۴.
 ۱۳- محمدحسین ادیب، همان، ص ۲.

۱۴- همان، ص ۲.
 ۱۵- محمدحسین ادیب، همان.
 ۱۶- رای‌های شجاع بوریان، مقاله مرغ یک پا
 دار، روزنامه نوروز، شماره ۷۶، دوشنبه ۱۸ تیر
 ۱۳۸۰، ص ۳.

۱۷- نوشیروان احتشامی، سیاست خارجی
 ایران در دوران سازندگی، ترجمه دکتر اکبراهیم متقی
 و زهره بوستین‌چی، انتشارات مراکز اسناد انقلاب
 اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۸، ص ۳۹.
 ۱۸- همان، ص ۳۹.
 ۱۹- نوشیروان احتشامی، همان، ص ۴۰.
 ۲۰- دکتر سید مهدی صحرائیان، پیشین،
 ص ۱۲.

۲۱- همان، ص ۱۴.
 ۲۲- دکتر سیمه‌دی صحرائیان، همان، ص
 ۱۳ و ۱۴.
 ۲۳- همان، ص ۱۴.
 ۲۴- دکتر سیمه‌دی صحرائیان، پیشین،
 ص ۲۰.
 ۲۵- دکتر سیمه‌دی صحرائیان، پیشین،
 ص ۲۰.
 ۲۶- دکتر منوچهر کیانی، مقاله بودجه ۷۹ نه
 انتقال است و نه مهارکننده تورم، مجله گزارش،
 شماره ۱۱۰-۱۰۹، اسفند
 ۷۸- فروردین.

۲۷- همان.
 ۲۸- مطالب داخلی پرانتز تحت عنوان باورهای
 شماره ۱، آورده شود.
 ۲۹- نوشیروان احتشامی، پیشین، ص ۵۴.

۳۰- مطالب داخلی پرانتز تحت عنوان باورهای
 شماره ۱، آورده شود.
 ۳۱- نوشیروان احتشامی، پیشین، ص ۵۴.

۳۲- مطالب داخلی پرانتز تحت عنوان باورهای
 شماره ۱، آورده شود.
 ۳۳- نوشیروان احتشامی، پیشین، ص ۵۴.

۳۴- مطالب داخلی پرانتز تحت عنوان باورهای
 شماره ۱، آورده شود.
 ۳۵- نوشیروان احتشامی، پیشین، ص ۵۴.

۳۶- مطالب داخلی پرانتز تحت عنوان باورهای
 شماره ۱، آورده شود.
 ۳۷- نوشیروان احتشامی، پیشین، ص ۵۴.

۳۸- مطالب داخلی پرانتز تحت عنوان باورهای
 شماره ۱، آورده شود.
 ۳۹- نوشیروان احتشامی، پیشین، ص ۵۴.

نشر عطاشی منتشر کرده است:

- ایران در پس پرده تاریخ
امید عطاشی
- نفت و قدرت در ایران
شاهرخ وزیروی
ترجمه: مرتضی لاقبفر
- شگفتی‌های باستانی ایران
امید عطاشی فرد
- هفت خوان رستم
مهین بانو اسدی
- کتب‌دراستیون جهانی
محصلین و دانش‌جویان ایرانی
(اتحادیه ملی)
حمید شوکت
- خلیج فارس
کشورها و مرزها
دکتر پیروز مجتهد زاده
- فردا در اسارت دیروز
غفور میرزائی
- سرنوشت انسان در تاریخ ایران
فواد فاروقی
- آفرینش خدایان
امید عطاشی